

CAFER İYÂNÎ BEY'İN MENSUR
"NÛR-NÂME" SININ İÇİNE
SERPİŞTİRDİĞİ MEVLİD METNİ

THE MAWLID TEXT THAT CAFER
İYÂNÎ BEY SPREADED INTO "NÛR-
NÂME"

Dr. Öğr. Üyesi Sait YILTER

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Ana Bilim Dalı. syltr71@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 20.11.2020
Kabul Tarihi: 18.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 30.12.2020
Sayı: 4
Sayfa: 1-18

Article Information: Research Article
Received Date: 20.11.2020
Accepted Date: 18.12.2020
Date Published: 30.12.2020
Volume: 4
Page: 1-18

Atıf / Citation

YILTER, S. (2020). Cafer İyânî Bey'in Mensur "Nûr-nâme"sinin İçine Serpiştirdiği Mevlid Metni. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 1-18.

YILTER, S. (2020). The Mawlid Text That Cafer İyânî Bey Spreaded Into "Nûr-nâme". *International Journal of Filologia*, 3 (4), 1-18.

Dr. Öğr. Üyesi Sait YILTER

CAFER İYÂNÎ BEY'İN MENSUR “NÛR-NÂME”SİNİN İÇİNE SERPİŞTİRDİĞİ MEVLİD METNİ

The Mawlid Text That Cafer İyânî Bey Spreaded Into “Nûr-Nâme

ÖZ

Koca Râgıp Paşa 18. yüzyılın önemli devlet adamı ve şairlerinden biridir. Evini adeta bir sanat atölyesine dönüştürmüş olan Râgıp Paşa, okumaya ve yazmaya olan düşkünlüğü sebebiyle kendi adıyla anılan bir de kütüphane kurmuştur. Kaynaklarda Râgıp Paşa'nın eserleri arasında sadece bir mecmuadan bahsedilmektedir. Bu mecmuanın içeriğine baktığımızda elimizdeki “Mecmua-yı Râgıp Paşa, Âtîf Efendi, 1746” isimli mecmuanın içeriğiyle uyuşmamaktadır. Elimizdeki bu mecmuada inşa ve tercüme çalışmaları dikkati çekmektedir. Mecmua üç bölümden oluşmaktadır. Mecmuanın ilk bölümünde İyânî Cafer Bey'in “Nûr-nâme” isimli eseri yer almaktadır. Tercüme eserin giriş kısmında Cafer İyânî Bey, I. Ahmed'in kendisinden İmam Gazalî'ye ait “Mişkâtü'l-Envâr” adlı eserini tercüme etmesini istediğini belirtmiştir. Buna rağmen Cafer İyânî Bey, eseri eklemelerle birlikte telif hale getirmiştir. Cafer İyânî Bey, bu eseri mensur bir şekilde tercüme ederken metnin içine yeri geldikçe bölümler haline yazdığı bir mevlid metnini de yerleştirmiştir. Şiir şeklinde eklenen bu bölümleri birleştirdiğimizde 80 beyitlik bir mevlid metni ortaya çıkmaktadır. Bu mevlidden hiçbir kaynak söz etmemektedir. Cafer İyânî Bey'in bu mevlidi “kısa mevlid” sınıfına girmektedir. Mevlidde birden fazla vezin kullanılmıştır. Kısa bir mevlid olduğu için bir mevlidde olması gereken bazı bölümler yer almamaktadır. Mevlidde oldukça açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Hazret-i Muhammed'in doğumu, mevlidlerin konusudur. Bu yüzden Cafer İyânî Bey'in üslubu ve dili oldukça lirik bir hale dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Râgıp Paşa, Cafer İyânî Bey, mecmua, Nûr-nâme (Mişkâtü'l-Envâr), mevlid.

ABSTRACT

Koca Râgıp Pasha is one of the important statesmen and poets of the 18th century. Râgıp Pasha, who has turned his home into an art workshop, has established a library named after him because of his passion for reading and writing. In the sources, only one magazine is mentioned among the works of Râgıp Paşa. When we look at the content of this magazine, it does not match the content of the magazine “Mecmua-yı Râgıp Paşa, Âtîf Efendi, 1746”. The prose and translation studies in this magazine draw attention. The magazine consist of three sections. In the first part of the translated work, there is the work named “Nûr-nâme” by İyânî Cafer Bey. In the introduction of the translated work, Cafer İyânî Bey stated that Ahmed I, asked him to translate the work named “Mişkâtü'l-Envâr” by Imam Ghazali. Despite this, Cafer İyânî Bey made the work copyrighted with additions. While Cafer İyânî Bey translates this work prose, he placed a mawlid text that he wrote into chapters in the text as needed. While Cafer İyânî Bey translates this prose work, he placed a mawlid text that he wrote into chapters in the text as needed. When we combine these parts added in the form of poetry, a mawlid text of 80 couplets emerges. No source mentions this Mawlid. This mawlid of Cafer İyânî Bey is included in the “short mawlid” class. More than one meter was used in Mawlid. Since it is a short mawlid, there are some parts that should be in a mawlid. A very clear and understandable language was used in Mawlid. The birth of the Prophet Muhammad is the subject of the mawlids. Therefore, the style and language of Cafer İyânî Bey has turned into a very lyrical state.

Keywords: Râgıp Paşa, Cafer İyânî Bey, magazine, Nûr-nâme (Mişkâtü'l-Envâr), mawlid.

Giriş

Râgıp Mehmet Paşa 18. yüzyılın önemli devlet adamı ve şairlerinden biridir. Nâbî ekolünün 18. yüzyıldaki en önemli temsilcisidir. Osmanlı devlet yönetiminde söz sahibi olan Râgıp Mehmet Paşa, ikna kabiliyeti bakımından önemli bir diplomat ve bürokrat olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Gerek Ruslarla ve gerekse de İranlılarla savaşın eşiğinden dönülmesi noktasında önemli roller üstlenmiştir. 1757-1763 yıllarında sadrazamlık yapan Râgıp Paşa görev yaptığı süre zarfında İstanbul'da Lâle devrinden sonra yeniden imar faaliyetlerini başlatmıştır.

Lâle devrinde Damat İbrahim Paşa'nın sanatçıları himaye etmesi, konağını sanat ve edebiyat sohbetlerine açması anlayışını Râgıp Mehmet Paşa da yaşadığı dönemde sürdürmüştür. Haşmet ve Fıtnat Hanım ile çok yakın bir dostluk kuran Râgıp Paşa kendi döneminden sonra Şeyh Gâlip, Sümbülzade Vehbi, Keçecizade İzzet Molla, Leyla Hanım, Leskofçalı Gâlip, Ziya Paşa, Şinasi, Namık Kemal, Yahya Kemal gibi birçok şairi etkilemiştir. *"III. Osman ve III. Mustafa devirlerinde sadrazamlık yapan Râgıp Mehmed Paşa, devlet adamlığı yanında şairliği ve değişik konularda yazdığı eserleriyle tanınmaktadır. Konağında zengin bir kütüphanesi ve kitaplarının bakımıyla görevli bir yardımcısı bulunmaktaydı (TSMA, nr. D. 6090). Râgıp Paşa'nın, ölümünden bir yıl önce yaptırmaya başladığı mektep, kütüphane ve şadırvan 1176 Şâban'ında (Şubat-Mart 1763) tamamlanarak hizmete açılmıştır. Kütüphane binası birkaç ay önce tamamlanmışsa da bilinmeyen bir sebeple kubbesi çökmüş ve bu olayı bir uğursuzluğa yoranlar da olmuştur (Şem'dânizâde, II, 54; Vâsıf, I, 142) (Erünsal, 2007: 406-407). Okumaya ve yazmaya düşkün olan ve bir ara Reisü'l-küttâplık da yapan Râgıp Mehmet Paşa, devlet işlerinden arta kalan zamanlarını edebiyat ve sanat faaliyetlerine ayırmıştır. El yazması eserlerine bakıldığında -devlet işlerinin ağırlığından olsa gerek- eserlerin aceleye getirilmiş olduğu hissi ağır basmaktadır. Kaynaklarda eserleri hakkındaki bilgiler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Hâlihazırda Râgıp Mehmet Paşa'nın hangi eserleri olduğuna dair net bilgiler yoktur. Şurası bir gerçektir ki Râgıp Mehmet Paşa kitaplara olan düşkünlüğünden dolayı kendi evini kütüphaneye çevirmiştir. Yazdığı eserler konusunda yapılan çalışmalar neticesine yeni eserleri de ortaya çıkmaya devam etmektedir. Ölümünden önce kurduğu vakfa 1000'den fazla eserini bağışlamış, ölümünden sonra yapılan bağışlarla da kütüphanedeki el yazması eser sayısı 1274'e yükselmiştir.*

1. Koca Râgıp Paşa'nın Eserleri

Râgıp Paşa ile ilgili tartışmalı konulardan biri de eserleridir. Râgıp Paşa iyi bir eğitim alarak çok genç yaşta memuriyet hayatına atılmıştır. Farsça ve Arapçaya hâkimiyeti, diplomasi diline yatkınlığı, uzlaşmacı kişiliği ile Devlet-i Âliyye'nin aranan isimlerinden biri olmuştur. Asıl vazifesinin yanında okumaya ve yazmaya düşkünlüğü de kaynakların sıklıkla üzerinde durduğu bir konudur. Râgıp Paşa ile aynı dönemde yaşayan Râmîz, "Âdâb-ı Zürefâ" isimli tezkiresinde ona ait sadece iki eserden bahseder: Dîvân ve Sefîne-yi Râgıp. Râmîz, Râgıp Paşa tarafından yapılan kütüphanede yer alan tarih kitapları için inci tanesi ifadesini kullanır ve kütüphanedeki tarih kitaplarının uğur sayılarak yazıldığını söyler (Erdem, 1994: 114). Nihad Sami Banarlı, Râgıp Paşa'ya ait olan "Dîvân" ve "Münşeât"ı, Belgrad Fethi'ni anlatan "Fethiyye-yi Belgrad"ı, Osmanlı-İran barış müzakerelerini anlatan Tahkîk ve Tevfik'i, müellifin kendi eliyle düzenlediği bir Mecmû'a ile Türkçe, Arapça ve Farsça başka eserleri, risaleleri ve tercümelere olduğunu söyler. Banarlı,

büyük bir devlet adamı olan Râgıp Paşa'nın hayatta iken eserlerinin çoğunu kitap haline getiremediğini ekler (Banarlı, 1999: 768). İslâm Ansiklopedisi'nde yukarıda anılan eserlerin dışında "Münşeat" ve "Telhisat" başlığı altında Râgıp Paşa'ya ait yüzlerce yazma eser olduğu belirtilir. "Fethiyye-yi Belgrad" ve Nâbî'nin Zeyl-i Siyer'ine yazılmış olan Huneyniye ve Tâifiye eserlerinin "Münşeat-ı Râgıp"ta olduğu ifade edilse de Hüsnü Abdülkadir Özel içerik bakımından bunun doğru olmadığını söyler (Özel, 2016: 25/159-172). Aruz Risâlesi, Abdürrezzak es-Semerkandî'nin İran Moğollarına ait 1305-1470 yıllarını anlatan Farsça eserin tercümesi olan Tercüme-yi Matla-yı Sa'deyn (kayıptır) ve Mîrhând'ın meşhur eserinin eksik tercümesi Tercüme-yi Ravzatü's-Safâ (kayıptır) (Aydiner, 2007: 406). Mesut Aydın, Râgıp Paşa hakkında yaptığı bir portre çalışmasında onun eserlerini tarih eserleri, edebî eserler, tercüme ve içtimai eserler olmak üzere dört başlık altında sınıflandırır. Aydın'ın tasnifine göre tarih eserleri "Münşeat-ı Râgıp", "Fethiyye-yi Belgrad", "Tahkik ve Tefvik"; edebî eserleri "Dîvân-ı Râgıp", "Mecmû'a-yı Râgıp", "Sefinetü'r-Râgıp" ve "Definetü'l-Metâlib" ve "Aruz Risâlesi"; tercüme ve içtimai eserleri ise sanatçının küçük yaşlarından itibaren topladığı kitaplar şeklinde sıralanmıştır (Aydın, 2016: 25-27).

1.2.1. Mecmû'a-yı Râgıp Mehmed Paşa

Bu bilgiler ışığında araştırmacıların hakkında bilgi verdiği mecmûa *Murâd Molla Kütüphanesi*'nde 1468'de kayıtlı olan "*Mecmû'a-yı Râgıp Paşa*" olduğu açıktır. Nihad Sami, bu mecmûa hakkında bilgi verdikten sonra temkinli davranarak şu bilgileri de eklemiştir: "*Koca Râgıp Paşa'nın bunlardan başka Türkçe, Arapça ve Farsça daha başka eserleri risâleleri varsa bu büyük devlet adamı bütün eserlerinin çoğunu hayatında kitap haline getirmek fırsatını bulamamıştır.*" (Banarlı, 2001: 768). Üzerinde çalıştığımız ve yayına hazır hâle getirdiğimiz *Âtîf Efendi 1746*'da kayıtlı "*Mecmû'a-yı Râgıp Mehmed Paşa*" isimli eser, onun hayatta iken yazdığı müellif hattı eseri olmalıdır.¹ Bu eserin içeriğine baktığımızda yukarıda anılan mecmûa ile farklı olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Mecmû'a-yı Râgıp Mehmed Paşa esas itibarıyla üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İmâm Gazâlî'ye ait "*Mişkâtü'l-Envâr*" adlı eserin Sultan I. Ahmed'in isteği üzerine tercüme edilmiştir. Mecmuada eserin kime ait olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Yaptığımız araştırmada birinci bölümde yer alan ve "*Nûr-nâme*" adı verilen eserin *İyânî Cafer Bey*'e ait olduğu anlaşılmıştır. Gazâlî'nin eserine bakıldığında *İyânî Cafer Bey*'in bu eseri doğrudan tercüme etmediği, bazı eklemelerle telif hâle getirdiği görülmektedir. Ortaya çıkan metnin dikkat çeken yönü ise "*İlmü'ellîfihî*" ve "*nazm*" başlıkları altında eklenen manzum kısımlardır. Eser, bu yönüyle nazım-nesir karışık bir eser hâline getirilmiştir.

Mecmûanın ikinci bölümü "*letâif-nâme*" şeklindedir. "*Risâle-yi Letâif*" adı verilen eser III. Ahmed döneminde Mora Seferi önce yapılan bir törenden bahisle başlıyor. Eserde tarih, şerh ve hümâyun-nâmelerden örneklere de yer verilmiştir.

¹ 3-5 Mayıs 2018 tarihlerinde Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde düzenlenen ASOS Uluslararası Filoloji Sempozyumu'nda "Koca Râgıp Paşa'nın Bilinmeyen Bir Eseri: Mecmû'a-yı Râgıp Mehmed Paşa (Âtîf Efendi, 1746)" adlı bir bildiri de tarafımızdan sunulmuştur.

Eserde yine "makâle" adı verilen hikmetli bilgilere, La'li Efendi'ye ait *Künhü'l-Ahbâr*'ından "satranç" ile ilgili ilginç bir konuya, pendnâme türünden örneklere, hatt-ı hümayûn metinlerine, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş hikâyesine yer verilmiştir.

Mecmûanın üçüncü bölümü "*telhisât*" şeklindedir. Telhisler, bir konu hakkında toplanılan bilgileri padişaha sunmak amacıyla düzenlenen özet/rapor niteliğindeki metinlerdir. *Râgıp Paşa*'nın bu bölümde verdiği metinler aslında kendi hazırladığı metinler değildir. *Koçi Bey Risâlesi*'nden bölümlerin de yer aldığı 9 telhis ve Osmanlı'da çeşitli olayların konu edildiği raporlara yer verilmiştir. Bu telhisler Râgıp Paşa'nın yaşadığı döneme ait olan olaylar değildir. Râgıp Paşa bu telhisleri "örnek olarak" kendisi sunumlar hazırlamış olmalıdır.

1.2.1.1. Cafer İyânî Bey ve Eserleri

Osmanlı devlet adamlarından Cafer İyânî Bey'in doğum ve ölüm tarihi hakkında kesin bilgiler yoktur. Hayatı hakkında verilen bilgiler genellikle yazdığı eserlere dayandırılır. İyânî Bey; Rumeli, Mısır ve Hicaz'da kadı naipliği, divan baş defterdarlığı, maliye tezkireciliği, tezkire ve defter eminliği, divan müteferrikalığı ve hazine defterdarlığı gibi üst düzey görevlerde bulunmuştur. Müellif tarih kitapları ile peygamber kıssaları tarzında eserler yazmıştır. *Tevârih-i Cedîd-i Vilâyet-i Engürüs* isimli eserinde -1585-1594 yıllarındaki gelişmelere yer verilmiştir- bizzat gördüğü ve duyduğu olayları sade bir dille anlatan İyânî Bey, Yanık Kalesi'nin fethiyle ilgili kaynakların az olmasından ötürü yanlış anlaşılmalara önüne geçmiştir. Yine tarih konulu *Cihâd-nâme-yi Hasan Paşa* isimli eserinde Tiryaki Hasan Paşa'nın gazalarını anlatır. *Zübdetü'n-Nesâih ve 'Umdetü't-Tevârih, Nûr-nâme* ve *Nesâih-i Mülûk* isimli eserinde peygamber kıssalarına, İslâm büyüklerinin menkıbelerine ve dini hikâyelere yer vermiştir.²

1.2.1.2. Mişkâtü'l-Envâr (Nûr-nâme) Tercümesi

Mecmûa-yı Râgıp Mehmed Paşa'nın birinci bölümünde İmam Gazâlî'nin "*Miškâtü'l-Envâr*" isimli eserinin tercümesi yer almaktadır. Râgıp Paşa eserin kime ait olduğu hususunda hiçbir kayıt düşmemiştir. Bu sebeple eser, söz konusu tercümenin Râgıp Paşa tarafından yazılmış olabileceği izlenimi vermektedir. Ancak eserin giriş bölümünde müellifinin "*Hazret-i Sultân-ı âlî-cenâb ve hakan-ı rif'at-me'âb sehvi sipihri cihâniyânı hulâsa-yı dûdmân-ı 'Osmânî sultânul-guzzât ve'l-mücâhidîn Sultân Ahmed Han-ı Gâzî ibn-i Sultân Mehmed Han halledallâhu hilâfetihi ilâinkırâzu'd-devrân hazretlerinin nâm u sa'âdet-encâmları himmeti ile itmâm ve silk-i beyâna irüp ihtitâm bulmuşdur.* (Mecmûa: 2b-3a) şeklindeki kaydı bu tercümenin Râgıp Paşa'ya ait olmadığını kanıtlamaktadır. "*Sultân Ahmed Han-ı Gâzî ibn-i Sultân Mehmed Han*" ifadesi kastedilen padişahın Koca Râgıp Paşa'dan bir asır önce tahtta bulunan I. Ahmed'i işaret etmektedir. Dolayısıyla eser III. Ahmed değil, I. Ahmed'in isteği üzerine Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir.

² Daha geniş bilgi için bakınız: Mehmet Kirişçioğlu, "Cafer İyânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 6. Cilt, İstanbul, 1992, s.551-552.

"*Mişkâtü'l-Envâr*" tercümesi (*Nûr-nâme*), Mecmûa-yı Râgıp Mehmed Paşa'nın *İb-34a* varakları arasında yer almaktadır. Mecmuanın başlığına göre, Cafer İyânî Bey eseri tercüme ederken *Mişkâtü'l-Envâr*'a sadık kalmamış ve esere "*Nûr-nâme*" ismini uygun gördüğünü dile getirmiştir. Ancak eser üzerinde Turan Açık ve Mücahit Kaçar tarafından yapılan bir çalışmada eserin *Mişkâtü'l-Envâr* tercümesi olmadığı, eserde zaten müellifin bu doğrultuda bir işaretle bulunmadığı dile getirilmiştir: "Kaynaklarda her ne kadar bu eserin Gazâlî tarafından yazılan *Mişkâtü'l-Envâr* isimli eserin tercümesi olduğu zikrediliyorsa da gerek eserde buna dair bir ifade geçmemesi gerekse de yazarın bunun aksini gösteren sözleri sebebiyle bu bilgiye şüpheyile yaklaşmak gerekmektedir (Açık ve Kaçar, 2013: 1743)." Oysa elimizdeki mecmûanın başlığında eserin *Mişkâtü'l-Envâr* tercümesi olduğu dile getirilmiştir: "*Hâzâ Kitâbu Nûr-nâmehi'l-Mutercimi úanKitâbi Mişkâtü'l-Envâr Rahmetillâh* (Mecmûa: 2b)." *Nûr-nâme*'nin muhtevası birebir tercüme olmasa da konu başlıkları ve eserde anlatılanların *Mişkâtü'l-Envâr*'a benzediği açıktır. Kaçar ve Açık; *Nûr-nâme*'nin bir tercüme eser olmadığını ve eserdeki *sebeb-i telif* bölümünde geçen "*rivâyât-ı sarîha ve kütüb-i sahihadan ol Hazret-i şâh-ı evvân-ı risâletüè menâkıb-ı 'âlîleri lisân-ı 'Arabîden zebân-ı Türkiye terceme olunmağa mübâşeret kılınub*" ifadesinde bulunan "*rivâyât-ı sarîha ve kütüb-i sahiha*" ibaresinden, eserin farklı kitaplardaki bilgilerin bir araya getirilerek oluşturulduğunu söylemektedirler. Cafer İyânî Bey'in eserin başlarında, anlatacağı konuyu hangi kaynaklardan aldığını zikrettiğini söyleyen Açık ve Kaçar: "Buna göre *Nur-nâme*'yi *Mişkâtü'l-Envâr*, *Dekâyiku'l-Ahbâr*, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, *Behcetü't-Tevârîh*, *Câmi'ü't-Tevârîh*, *Firdevsü'l-Ahbâr*, *Evâil-i Süyûtî*, *Bostânü'l-'Ârifîn* ve *Salebî*'nin tefsîri gibi eserler ile ismi verilmeyen bazı tefsir, tarih ve hadis kitaplarında yer alan Hazret-i Peygamber hakkındaki bilgilerden oluşturmuştur." şeklinde bir kayıt düşmüşlerdir (Açık ve Kaçar, 2013: 1743).

Manzum-mensur karışık tertip edilmiş eserin giriş kısmında *sebeb-i telif* bölümü yer almaktadır. Tercüme metni dört bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. "*Mişkâtü'l-Envâr*" tercümesinin ("*Nûr-nâme*'nin") aralarına serpiştirilmiş "*lîmü'ellifihî*" ve "*nazm*" başlığı altında manzume olarak verilen bölümleri dikkat çekmektedir. Bu bölümlerin muhteva bakımından birbirinin devamı olduğu dikkatli bir şekilde incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu bölümleri birleştirildiğinde 80 beyitlik bir "*mevlid*" metninin ortaya çıktığı görülmektedir. *İyânî Cafer Bey*'in "*lîmü'ellifihî*" diye kayıt düştüğü bu bölümler, metnin ona ait bir mevlid olduğunun da kanıtı durumundadır. Cafer İyânî Bey'in diğer eserlerinde de kendi yazdığı manzumeleri eklediği görülmektedir.

1.2.1.2. Mevlidler ve Cafer İyânî Bey'in Mevlidi

Hız Muhammed'i övmek, onun fiziksel ve ruhsal özelliklerini anlatmak amacıyla yazılan şiirlere daha hayatta olduğu dönemde rastlanılır. Arap edebiyatında peygamberin hayatını anlatan siyerlerle birlikte onun doğumu, hayatı, isimleri, mucizeleri, şemâili ve savaşlarını konu edinen daha çok nesir tarzındaki eserler muhteva bakımından "*mevlid*" özelliği taşır. Ali b. Hamza el-Kıyâsî'ye (ö.805) ait siyer kitabı ve Vâkidî'ye (ö. 823) ait "*Mevlidü'l-Vâkidî ma'a-ş-Şerh 'ale't-Temâm*" isimli manzum eser mevlid özelliği gösterir. Mevlid türünde İbn Dihye el-Kelbî tarafından mensur olarak yazılan "*et-Tenvîr fî Mevlidi's-Sirâci'l-Münîr*"

isimli eser şöhretinden dolayı ilk mevlid olarak kabul edilir. 15. yüzyıldan itibaren günlük hayatımızın bir parçası hâline gelmiş olan "mevlid" kültürünün edebiyatımızdaki ilk örneklerine Âşık Paşa'nın Garib-nâme'sinde ve Ahmedî'nin İskender-nâme'sinde rastlanılmaktadır. Bu iki eserde de söz konusu mevlidler müstakil bir eser konumunda değildir. Süleyman Çelebi'nin mevlid şeklinde yazdığı "*Vesiletü'n-Necât*" isimli eseri ise müstakil bir eser olup çok sevildiği için sonraki dönemlerde bu esere benzer mevlidler yazılmıştır. M. Fatih Köksal'ın edebiyatımızda tespit ettiği mevlid sayısı 78'dir. Köksal, mevlidleri uzunluklarına göre üçe ayırır: 500 beyte kadar olan mevlidleri "*kısa mevlidler*", 500-1000 beyit arasındaki mevlidleri "*orta mevlidler*" ve 1000 beyitten fazla olan mevlidleri de "*uzun mevlidler*" olarak sınıflandırır. Köksal, ilk mevlidlerin uzun yazıldığını, sonraki dönemlerde beyit sayısının azaldığını, 18. ve 19. yüzyıllarda ise daha çok kısa mevlidlerin yazıldığını belirtir. Türk edebiyatında 15. yüzyılda Hocaoğlu'nun mevlidi 2400 beyitle ve 16. yüzyılda Derviş Hevâî'nin mevlidi 2297 beyitle uzun mevlidler sınıfına girerken 19. yüzyılda Mehmed Fevzî Efendi'nin mevlidi 87 beyitle ve Mehmed Şemseddin'in mevlidi 92 beyitle kısa mevlidler sınıfına girer.³

Mevlidleri oluşturan bölümler metinden metne farklılık arz eder. Bölümler belli bir sıra ve standartta değildir. Mevlid yazarının kişisel tercihleri, metnin uzunluğu gibi sebeplerden ötürü mevlidin bölümleri şekillenir. Mevlidin yazarı bazı bölümleri genişleterek işleyebilmektedir. Köksal, metot olarak -ilk müstakil mevlid olan- *Vesiletü'n-Necât*'ta bulunan bölümleri esas alarak mevlid metinlerinin bölümlerini şu şekilde sıralamıştır: Tevhid, ta'zirât, kâinatın yaratılması, na'at, Hz. Muhammed'in nûrunun yaratılması, eserin övgüsü, Hz. Muhammed'in doğumu, gazel, mu'cizat, Miraç olayı, Mekke'den Medine'ye hicret, Hz. Muhammed'in bazı vasıfları ve ahlâkı, mev'iza, nedâmet ve nasihat, Peygamberin hayatından örnekler, hastalanması, vefatı, münacaat ve dua (Köksal, 2011: 38-42).

Cafer İyânî Bey'in *Mevlid*'i, "*Mecmûa-yı Râgıp Mehmed Paşa, Âtuf Efendi 1746*" isimli mecmuada İmam Gazâlî'nin "*Mişkâtü'l-Envâr*" isimli eserinin mensur tercümesinin arasında serpiştirilmiş manzum bölümler şeklindedir. Eser üzerinde çalışmalar yapan Turan Açık-Mücahit Kaçar⁴ ve Esra Kuru⁵ metinde yer alan bu manzum bölümlerin "*mevlid*" olduğuna yönelik hiçbir açıklamada bulunmamışlardır. Açık-Kaçar ve Kuru eserin muhtevası üzerinde tespitler yapmış ve eserin Nûr-ı Muhammedî anlayışına uygun bir şekilde tertip edildiğini ve bu nedenle esere "Nûr-nâme" ismi verildiğini belirtmişlerdir.

Mecmû'a-yı Râgıp Mehmed Paşa'nın başlık kısmında eserin adı "Nûr-nâme" olarak verilmiştir ve bir tercüme eser olduğu kaydı düşülmüştür. Kuru, Nûr-ı Muhammedî anlayışı hakkında şu şekilde bir açıklamada bulunmuştur: "*Klâsik Türk edebiyatında nazım türü ayrımı yapılmaksızın Hz. Muhammed'in nuru, mucizeleri, sıfatları, hayatı, sözleri ve isimleri ayrıntılı olarak konu edilmiştir. "Nûr-ı Muhammedî" veya "Hakikat-ı Muhammediye" teması tasavvufî ve dinî boyutuyla klâsik edebiyatta sıkça karşımıza çıkıyor. Yazarlar, eserlerinin çeşitli*

³ Geniş bilgi için bkz. M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, TDV Yayınları, Ankara 2011, s. 58-73.

⁴ Açık, Turan ve Kaçar (2013). Mücahit, Cafer İyânî Bey Nûr-nâme Varlığın İncisi, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.

⁵ Kuru, Esra (2013). Cafer İyânî'nin Nûr-nâme'si (İnceleme-Metin)" (Danışman: Prof. Dr. Muhittin Eliaçık) Kırıkkale Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

bölmelerinde ya da şiirlerinde Hz. Muhammed'in nurunu işlemişler, eserlerine "Nûr" ismini vermemişlerdir. Nûr-nâme siyer türünde yazılmış eserler arasında, tespit edilebilen, Nur adını taşıyan tek telif eserdir." (Kuru, 2013: 10). Açık ve Kaçar da Nûr-ı Muhammedî anlayışını şu şekilde açıklamıştır: "Hz. Peygamber'in altmış üç senelik zamanla sınırlı cismanî hayatından ayrı bir varlığı daha mevcuttur. Bu görüşe göre, Allah'tan başka hiçbir şey yok iken ilk defa hakikat-i Muhammediyye var olmuş, bütün yaratılanlar bu hakikatten ve onun için halk edilmiştir. Âlemin var olma sebebi, maddesi ve gayesi bu hakikattir. Bu husus, mutasavvıfların eserlerinde çok sık kullanılan ve kutsi hadis olarak da rivayet edilen "Sen olmasaydın ben kâinatı yaratmazdım" cümlesiyle ifade edilir. Nûr-ı Muhammedî zuhûr ettikten sonra her şey ondan ve onun için yaratılmıştır. Resûl-i Ekrem'in ruhu ve nuru bütün insanlardan, peygamberlerden, hatta meleklerden önce var olduğundan, Peygamber, insanlığın manevî babasıdır. Hz. Âdem insanların maddeten babası (ebü'l-beşer), Hz. Peygamber ruhların babasıdır (ebü'l-ervâh). "Allah ilk defa benim nurumu yarattı"; "Âdem toprakla su arasında iken ben peygamber idim" mealindeki hadislerle de bu hususa işaret edilmiştir. Hz. Âdem'de tecelli edip daha sonra öbür peygamberlere intikal eden Hz. Muhammed beden olarak dünyaya gelince ona intikal edip onda karar kılan nur, vefatından sonra da devam etmekte ve kâinat varlığını sürdürülebilmektedir. Bu nur ölümsüz ve ebedî olduğundan mutasavvıflar Hz. Peygamber için "öldü" ifadesini kullanmazlar (Açık ve Kaçar, 2013: 1745).

Eser, 80 beyitlik uzunluğuyla "kısa mevlidler" sınıfına girmektedir. Mevlidlerde şairin tercihinine bağlı olarak birden fazla vezin kullanılabilir. Mesnevî nazım şekliyle yazılan bu mevlidde de aşağıda verilen aruz kalıpları kullanılmıştır:

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün (Fa'lün)

Özellikle uzun mevlidlerde bölümlere başlık eklenir. Cafer İyânî Bey'in mevlidinde başlıklar yerine "*lîmü'ellîfîhî*" ve "*nazm*" başlıkları kullanılmıştır. Bu şekilde başlıkların kullanılmasının amacı mensur tercümenin arasına şair tarafından yazılıp yerleştirilmiş bölümleri ayırt etmektir. Muhteva bakımından kâinatın yaratılmasından Hz. Muhammed'in doğumuna kadar meydana gelen hadiselerin anlatıldığı eserin içine konuya paralel olarak yerleştirilmiş manzumelerden oluşan bu eserde, bir mevlidde bulunması gereken bazı bölümler yer almaz.

Cafer İyânî Bey'in Mişkâtü'l-Envâr'a eklediği ilk manzum bölüm (tek beyit), onun dünya görüşüne de işaret etmektedir. Hikemî bir tarzda söylenmiş olan bu beyit "Mevlid" metnine bağlı olmayan tek manzumedir:

Kalıcak kişinüñ soñında bir hayru'l-halef

Hayf ola ol 'ömre kim olur 'abes yere telef

[Kişi kendisinden sonra hayırlı bir evlat (eser) bırakmalıdır. Yazıklar olsun, o ömre ki boş yere harcanmıştır!]

Cafer İyânî Bey, Mişkâtü'l-Envâr tercümesini kendisinden sonra kalacak hayırlı bir eser (evlat) olarak görmüş olsa gerek ki eserin içine monte ettiği mevlidle birlikte eseri "hayrî'l-halef" şeklinde anmaktadır. Böylece şair, ömrünü boş yere geçirmekten kurtarmıştır.

Cafer İyânî Bey mevlidine, metnin kendisine ait olduğuna işaret etmek için "limüe'llifihî" başlığını atarak başlamıştır. Mevlidin iki beyitlik "salvele" bölümünde, kişinin Hz. Muhammed'e salât etmesiyle mahşer günü huzura ve Allâh'ın ihsan ve rahmetine ulaşacağı dile getirmektedir.

Limü'ellifihî

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

1 *Salât iden Habîb-i Kibriyâya*
İrişür rûz-ı mahşerde safâya

2 *İdenler bu mahalde bir du'âyı*
Bulurlar rahmet ü lutf-ı Hudâyı

Cafer İyânî Bey, bundan sonra Mişkâtü'l-Envâr'ın mensur tercümesinin arasına eklediği 11 beyitlik aşağıdaki iki manzumede (3-13. beyitler) mevlidlerin klâsik bölümlerinden birisi olan "naat" konusunu ele almıştır. Bu bölümde Hz. Muhammed'in övgüsü yapılmıştır. Hz. Muhammed'in "gül" mazmunu ile verildiği bu bölümde onun kâinat yaratılmazdan evvel ruh şeklinde yaratıldığına da değinilmiştir. Cafer İyânî Bey yazdığı bu mevlid ile Allâh'a, peygamberi övmeye lâyık olması niyazında bulunmaktadır.

Farklı bir vezinle yazılmış ikinci manzumede Hz. Muhammed ruh hâlinde yaratıldığında yer, gök, zaman, mekân, arş, kürsî, kalem ve yazının henüz yaratılmadığına işaret edilmiştir.

Limü'ellefihî

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

3 *Gel ey cân bülbüli gel eyle pervâz*
Yine kul bir gülün vaşfuñ ser-âğâz

4 *Niçe gül bu dü 'âlem gülşenidür*
Cihân gülşenlerinün rüşenidür

5 *Gül ü bülbül yoğ iken bu cihânda*
O gül var idi bâğ-ı lâ-mekânda

6 *Vücûda gelmeden bâğ ile bostân*
İderdi lâ-mekân bâğında seyrân

7 *Niçe nakl eylemişdür nûr-ı zâtı*
Beyân eyle işidilsün sıfâtı

- 8 *Ne kândandur 'aceb ol nûr-ı a'zam*
Hüveydâ pertevinden cümle 'âlem
- 9 *Beyân eyle anuñ vasf-ı şerîfin*
'İyân eyle anuñ nûr-ı latîfin
- 10 *Beni kim mest-i 'ışkum ayık eyle*
Dilüm medhine yâ Rab lâyük eyle
- Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün
- 11 *Dahı ol dem yoğıdı gülşen-i 'âlemde eser*
Bâğ-ı vuslat güli idi açılıp evvel biter
- 12 *Bülbül-i gülşen-i kuds-ı ezelîdür süheni*
Lâ-mekân bâğınuñ oldur gül-i nâzik-bedeni
- 13 *Olmayaydı ol eger olmaz idi kevn ü mekân*
Yer ü gök 'arş ile kürsî kalem ü levh ü zamân

Naat'ın devamı olan bu bölümde (14-17. beyitler) Hz. Muhammed'in nûrunun yaratılmasına ve bu vesileyle Allâh'ın "kuntu kenzu" sırrını âşikâr etmek istemesine yer verilmiştir. Hz. Muhammed, enbiyanın seçkini ve irfan hazinesidir. Hiçbir şey yaratılmadan önce o "nûr" şeklinde yaratılmıştır. Bu bölüme Mişkâtü'l-Envâr ismine uygun "**nûr-nâme**" adı verilebilir.

Limü'ellifihî

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
- 14 *Gör ne sultândur Resûl-i Kibriyâ*
Kân-ı 'irfândur güzîn-i enbiyâ
- 15 *Halk olunmazdan mukaddem ins ü cân*
Olmış idi şâh-ı evc-i lâ-mekân
- 16 *Nûrı bâhir sâtı 'u'l-burhân idi*
Lutfi zâhir menbaú-ı vicdân idi
- 17 *Mazhar idi kuntu kenzüñ sırrına*
Vâkıf ol gör giden kimdür sırrına

Aşağıdaki beyitte Bakara 255. ayetine işaret edilmektedir: "...Onlar, O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar..." (Karaman vd. 2017: 378). Sonraki beyitte de her şeyin yine Hz. Muhammed'in hürmetine yaratıldığına değinilmiştir.

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
- 18 *İşüme hâkim benüm yokdur nizâ'*

'İlmüme hiç kimse itmez utlâ'

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

19 *Bunca 'izzetler ki buldı anda ol*

Hep Muhammed hürmetine idi ol

Mevlidin bu bölümünde (6 manzume / 20-41. beyitler) **"kâinatın yaratılması ve Hz. Âdem'in doğumu ve onun soyundan Hz. Muhammed'in dünyaya geleceğinin müjdesi"** konu edilmiştir. Hz. Muhammed'in vücûd-ı şerifi sebebiyle yaratılan Hz. Âdem; onun adını ve nâmını cennette, arştan ferşe kadar her yerde gördüğünü, yaratılanların en hayırlısı olduğunu dile getirir. Burada ayrıca *"Levlâke levlâke lemâ halakte'l-eflâk."* (Aclûnî, 1405: II/164). hadis-i şerifi mucibince âlemlerin, peygamberin yüzü suyu hürmetine yaratıldığına işaret edilmiştir. Hz. Âdem, nebiler serveri olan Hz. Muhammed'in yine yüzü suyu hürmetine affedilmesi için Allâh'a yalvarır. Akabinde Hz. Âdem'in cennetten niçin kovulduğundan, Allâh'ın kahrından nasıl korktuğundan ve O'nun rahmetinden ümit kesilmemesi gerektiğinden bahsedilmiştir (32-35. beyitler). Allâh'ın kahrından korkmayan kimsenin Müslüman olamayacağı da dile getirilmiştir (36. beyit). Hz. Âdem, Allâh'ın varlığına ve birliğine, O'nun Kakhâr ismine şahit olduğunu, Hz. Muhammed'in Allâh'ın sırlarına vakıf olduğuna tanıklık ettiğini dile getirir (37-41. beyitler).

Nazm

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

20 *Didiler senden ola Âdem-i zâd*

Geliser sulbüñüzden niçe evlâd

21 *Muhammed kim Habîbullâh olısar*

Senüñ nesl-i şerîfüñden geliser

22 *Muhammeddür vücûduñdan bahâne*

Ol olmasaydı gelmezdüñ cihâna

Nazm

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

23 *Olurken böyle 'izzetle mükerrerrem*

Revâ midur ki 'âsî ola Âdem

24 *Olurken Hakka böyle ihtisâsı*

Yine enfâs-ı 'isyândan ura dem

Limü'ellifihî

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün

- 25 *Didi cennetde gördüm her bu adı
Yazılmış aduñ ile bile adı*
- 26 *Bakup nâm-ı şerîfin 'arşa gördüm
Yazılmış nâmını tâ ferşe gördüm*
- 27 *Anuñ nâmi meger Levh-i kademde
Yazılmışdur cihân dahi 'ademde*
- 28 *Pes andan bildüm ol hayrû'l-beşerdür
Ki cümle kullaruñdan mu'teberdür*
- 29 *Nebîler ekremidür şâh-ı levlâk
Eger olmasa ol olmazdı eflâk*
- 30 *Zihî 'izz ü zihî devlet zihî câh
Müyesser eylemişdür aña Allâh*
- 31 *Bizi dahi İlâhî kılma mahrûm
Anuñ yüzi suyına eyle merhûm*

Limü'ellifihî

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün

- 32 *Buyurmuşdur bu kavli Hak Te'âlâ
Emîn olmañ benüm kahrundan aslâ*
- 33 *Bize haşyet yeter cennetden Âdem
Takarrüb kesb idüp bulmuş iken câ*
- 34 *Ki bir gendüm yedigiçün hatâyı
Anı bâğ-ı cinândan itdi inhâ*
- 35 *Celâlınden emîn olmağa bende
Gerekdür k'andan ola râzi Mevlâ*

Nazm

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün

- 36 *Niçün korkmaya Hakdan ehl-i îmân
Ki Hakdan korkmayan olmaz Müselmân*

Limü'ellifihî

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün

- 37 *Didi ben ol kulum zâr u dil-figâr*
Ki vahdâniyyetüñe kıldum ikrâr
- 38 *Şehâdet iderüm sensin ol Allâh*
Ki senden gayrı yok Sultân-ı Kakhâr
- 39 *Dahi tanık virürüm ben ki 'abduñ*
Resûl-i müctebâ kim sâhib-i esrâr

Nazm

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 40 *Şems-i eyvân-ı risâlet mâh-ı gerdûn-ı vefâ*
Ma'den-i dürr-i şefâ'at menba'-ı sıdk u safâ
- 41 *Hâzin-i genc-i şerî'at mazhar-ı âsâr-ı dîn*
Server-i mülk-i bekâ ya'nî Muhammed Mustafâ

Bu bölümde (42-68. beyitler) Hz. Muhammed'in "**doğum**" hadisesine, doğumu esnasında âlemlerin onun nuruyla parladığına, doğar doğmaz secdeye gitmesi mucizesine, Tevrat ve İncil'de geleceğinin müjdelendiğine, doğumundan ötürü dedesi Abdülmatalib'in şükürler edip mutlu olduğuna, onunla bütün âlemin övündüğüne, iman ehline şefaathçi olarak geldiğine değinilmiştir. Bu bölümün daha çok Hz. Muhammed'in amcası Abdülmatalib'in ağzından anlatıldığı görülmektedir. Doğum hadisesinin anlatıldığı bu bölümün sonunda Abdülmatalib, doğan yeğeninin Tevrat ve İncil'de adı geçen "Ahmed" olduğunu ve Hristiyanların ona zarar vermemesi için bu durumu onlardan sakladığını dile getirmiştir. Mevlidin en uzun bölümünün "**doğum**" faslı olması metnin tabiatına uygun düşmüştür.

Limü'ellifihî

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 42 *Şimdi senden toğar ey kân-ı safâ*
Bedr-i 'âlem ol Muhammed Mustafâ
- 43 *Ol olısar Ka'beyi pâk eyleyen*
Ceyb-i asnâmu çeküp çâk eyleyen
- 44 *Hem helâk ola elinde müşrikîn*
Böyle kuvvet anuñla ehl-i dîn

Nazm

Mefâ'îlün / Fe'ilâtün / Mefâ'îlün / Fe'ilün (Fa'lün)

- 45 *Münevver oldı cihân pertev-i cemâlinden*
Müşerref oldı zamân devlet-i visâlinden

Nazm

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün

- 46 *Kadem basduğı dem dünyâ evine*
Kılup secde yüzün urdı zemîne
- 47 *Kulak tutdum niyâzına Resûlün*
Didi işitdüm anası Amîne
- 48 *Dahi ma'sûm iken ol fahr-i 'âlem*
Du'â-ı hayr iderdi ümmetine
- 49 *Zihî peygamber-i sâhib-şefâ'at*
Ki çekdi ümmetin huld-ı berîne
- 50 *Îlâhî umarum rûz-ı cezâda*
Şefâ'at eyleye ben kemterîne

Nazm

Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün

- 51 *Bu sözden müttefikdür ehl-i edyân*
Ki 'Abdü'l-muttalibdi ehl-i îmân
- 52 *İşitdi doğduğunu oldı mesrûr*
Didi elhamdülillah doğdı ol nûr
- 53 *Kabâ'il cem' olup geldi kemâhî*
Didiler doğdı ol nûr-ı Îlâhî
- 54 *Budur ol nûr kim Allâhu A'zam*
Cemî'-i enbiyâdan itdi ekrem
- 55 *Haber virmişidi Tevrât u İncîl*
Ki Hak anı kamudan itdi tebcîl
- 56 *Pes aña itdiler gâyetde i'zâm*
İderdi fahr anuñla hâsıla 'âm
- 57 *'Aceb mi ger olursa yerde mefhar*

- Anuñla fahr ider gökde melekler
 58 Anuñla fahr ider evlâd-ı Âdem
 Anuñla fahr ider mecmû'-ı 'âlem
 59 Ne 'âlem belki Allâh fahr ider bil
 Anuñ çün kıldı halkdan anı teclil

Nazm

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün
 60 Vücûda geldi mi ol nûr-ı a'yân
 Şefî'-i muktedâ-yı ehl-i îmân
 61 Bizi matrûd iden oldur Hudâdan
 Sebeb oldur bize recme semâdan

Nazm

- Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün
 62 Resûl idi gelürdi nûr-ı ilhâm
 Velîkin zâhir olmamışdı İslâm

Limü'ellifihî

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
 63 Râzdan birkaç sözüm vardur 'azîzüm dinle sen
 Ser-güzeştüm saña bir bir ideyüm takrîr ben
 64 Görmişidüm nâm-ı pâkin nüsha-yı tenzilde
 Hem Zebûr içinde hem Tevrâtda İncilde
 65 Bulmuşidum vasf-ı na't-ı pâkini ol serverüñ
 Bilmişidim hâtemi oldur kamu peygamberüñ
 66 Sdk ile îmân getürdüm lîk gözlerdüm anı
 Duymasun kavm-i Nasârâ diyü gözlerdüm anı

Nazm

- Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
 67 Her ki hayr ile beni yâd eyleye
 Lutf-ı Hak rûhın anuñ şâd eyleye

68 *Dûr olmaya ulu dergâhdan*

Rahmet ola rûhuna Allâhdan

Mevlidin bitiş bölümünün (69.-80. beyitler) "*nedâmet, münacaat ve dua*" şeklinde düzenlendiği görülmektedir. Cafer İyânî Bey, yazdığı bu eseri münasebetiyle Allâh'a istimdatta bulunmuştur. Allâh'ın inayetine, merhametine ve hidayetine talip olmuştur. Hz. Peygamber'in ümmetiyle haşrolmayı, ona mutlu bir şekilde kavuşmayı istemektedir. Şair, her ne kadar sınırsız günah sahibi olsa da Allâh'ın (Efendi'sinin) Gafûr ismiyle kendisini affedeceğini dile getiriyor. Ahret yurduna hazırlık yapmaya niyet etse bile dünya sevgisinin buna engel olduğunu söylüyor. Nefsiyle büyük bir mücadele içinde olduğunu ancak nefsinin onu aşağılıkların seviyesine çekmeye çalıştığını; Allâh'a layık bir kul olmaya çalıştığını ifade ediyor. Bir hastalık bahanesiyle Hak Teâlâ'nın kendisini affetmesi için dua ediyor. Şair kendisini zilletten izzet sahibi Allâh'ın korumasını diliyor. Cafer İyânî Bey son beyitte, yazdığı bu kitabın affedilme sebebi olmasını ve kitabın her bölümünün de cennetin birer derecesi olmasına vesile olmasını istiyor.

Limü'ellifihî

Fâ'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

69 *Yâ İlâhî 'inâyet eyle baña*

Merhamet kıl hidâyet eyle baña

70 *Haşr idüp ümmet-i Muhammed ile*

Eyle hürrem visâl-i Ahmed ile

71 *N'ola oldum ise cürmile makhûr*

Kul günehkâr ise efendi Gafûr

72 *Bilürüz biz günâhumuz bî-had*

Olmaya haşre dek yazılsa 'aded

74 *Vaktimüz böyle geçmese de her bâr*

Hak bilür niçe idelüm inkâr

75 *Râh-ı 'ukbâya meylüm olsa kaçan*

Hubb-ı dünyâ olur baña reh-zen

76 *Rif'atüm istemez bu nefis-i denî*

Çeker esfel makâma durma beni

77 *Umarum ki halâs ide Allâh*

Kulluğa lâyük ola ben gümrâh

78 *Eyleyüp bir bahâne-i illet*

İde bu 'abd-ı Ca'fere rahmet

79 *Dilerüz kim Cenâb-ı 'İzzetden*

Bizi hıfz eyleye mezelletden

80 *Sebeb-i mağfiret ola bu kitâb*

Derecât-ı behişt ola her bâb

Cafer İyânî Bey'in mevlidinde bir mevlid metninde bulunması gereken temel bölümler yer almaktadır. Metinde "*besmele, tevhid, hamdele, tevhid*" bölümünün olmamasının sebebi gövde metin olan Mişkâtü'l-Envâr'da söz konusu bahislerin işlenmesidir. *Salvele, naat, nûr-nâme, kâinatın ve Hz. Âdem'in yaratılması ve soyunun Hz. Muhammed'e kadar uzanması, Hz. Muhammed'in doğum hadisesinin anlatıldığı mevlid kısmı, nedâmet, münacaat ve dua* gibi bir mevlidde olması gereken temel bölümler Cafer İyânî Bey'in bu mevlidinde de yer almaktadır. Bu yönüyle "*kısa bir mevlid*" özelliği taşımaktadır. Belli bir sırası ve standardı olmamakla birlikte uzun mevlidlerde bulunan *tazirât, mucizât, Miraç, Hz. Muhammed'in örnek yaşantısı, nasihat, hastalanması ve vefatı* gibi bölümler bu mevlidde bulunmamaktadır.

Sonuç

Koca Râgıp Paşa 18. yüzyılın önemli devlet adamı ve şairlerinden biridir. Yaşadığı dönemde şair ve sanatçıların hamisi olmuş, kendisi de devlet işlerinden arta kalan zamanlarda eserler vermeye çalışmıştır. Evini adeta bir sanat atölyesine dönüştürmüş olan Râgıp Paşa, okumaya ve yazmaya olan düşkünlüğü sebebiyle kendi adıyla anılan bir de kütüphane kurmuştur.

Râgıp Paşa'nın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde birçok çalışma yapılmasına karşın eserleri hakkında kaynaklarda farklı bilgilere yer verilmiştir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda tespit edilen ve ona ait eserlerin sayısında belli bir artış söz konusudur. Bu durum çeşitli kütüphanelerde Râgıp Paşa'ya ait başka eserlerin de olabileceği kanaatini güçlendirmektedir.

Kaynaklarda Râgıp Paşa'ya ait *Mecmû'a* veya "*Mecmû'a-yı Râgıp Paşa*" isimli *Murâd Molla Kütüphanesi 1468*'de kayıtlı eserin muhtevası ile üzerinde çalıştığımız ve yayına hazır hâle getirdiğimiz "*Mecmû'a-yı Râgıp Mehmed Paşa, Âtîf Efendi, 1746*" isimli eser ile farklıdır.

Çalışmamızın konusu olan mecmûadaki ilk eser "*Mişkâtü'l-Envâr*" tercümesinin içine serpiştirilmiş olduğunu tespit ettiğimiz "*Mevlid*", kaynaklarda bahsi geçmeyen ve *Cafer İyânî Bey*'e ait bir eserdir.

Cafer İyânî Bey'e ait olan bu mevlid uzunluk bakımından 80 beyitlik bir "*kısa mevlid*" özelliği taşımaktadır. *Salvele, naat, nûr-nâme, kâinatın ve Hz. Âdem'in yaratılması ve soyunun Hz. Muhammed'e kadar uzanması, Hz. Muhammed'in doğum hadisesinin anlatıldığı mevlid kısmı, nedâmet, münacaat ve dua* gibi bir mevlidde olması gereken temel bölümler Cafer İyânî Bey'in bu mevlidinde de yer almaktadır. Cafer İyânî Bey'e ait bu mevlid kaynaklarda mutlaka belirtilmesi gereken önemli bir eserdir.

Kaynakça

- Açık, Turan ve Kaçar, Mücahit (2013). *Cafer İyânî Bey Nûr-nâme Varlığın İncisi*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
- Aydiner, Mesut (2007). *DİB İslam Ansiklopedisi*, "Râgıp Paşa" maddesi, c.34 / s.406, İstanbul.
- Aydiner, Mesut (2016). "Dönemin Kaynakları ve Arşiv Belgelerine Göre Koca Râgıp Mehmed Paşa'ya Dair Bir Portre Denemesi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Ölümünün 250. Yılında Koca Râgıp Paşa'ya Armağan)*, Cilt 25, Sayı 4, s. 25-27.
- Banarlı, Nihad Sami (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (II. Cilt)*, MEB Yay., İstanbul.
- Erdem, Sadık (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurâfâ'sı*, AKM Yayınları, Sayı 79, Tezkireler Dizisi: 1, Ankara.
- Erünsal, İsmail E., (2007). "Râgıp Paşa Kütüphanesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (34. Cilt)*, İstanbul.
- Karaman, Hayrettin vd. (2017). *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara.
- Köksal, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*, TDV Yayınları, Ankara.
- Kuru, Esra (2013). *Cafer İyânî'nin Nûr-nâme'si (İnceleme-Metin)* (Danışman: Prof. Dr. Muhittin Eliaçık) Kırıkkale Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Mengi, Mine (2008). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özel, Hüsnü Abdülkadir (2016). "Koca Râgıp Paşa'nın Münşeât'ı ve Tarihi Önemi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Ölümünün 250. Yılında Koca Râgıp Paşa'ya Armağan)*, C. 25, S. 4, 2016, s. 159-172.
- Râgıp Mehmed Paşa, *Mecmû'a-yı Râgıp Mehmed Paşa*, Âtîf Efendi, 1746.
- Yilter, Sait (2018). "Koca Râgıp Paşa'nın Bilinmeyen Bir Eseri: Mecmû'a-yı Râgıp Mehmed Paşa (Âtîf Efendi 1746) (Bildiri Metni)", *4. ASOS Uluslararası Filoloji Sempozyumu (International Symposium on Philology)* 3-5 Mayıs 2018, Alanya.